

УДК 930:314
МРНТИ 03.81.37

10.51889/1284.2022.13.52.018

*Dr. M. Önder Duran*¹*

¹*Uşak Üniversitesi, Türkiye*
E-mail: onder.duran@usak.edu.tr
ORCID-ID: [0000-0002-9959-6427](https://orcid.org/0000-0002-9959-6427)

“SİBİRYAMELEĞİ”: ELSABRÄNDSTRÖM’UN TÜRKİSTAN İZLENİMLERİ

Özet

İsveç Büyükelçisinin kızı olan ElsaBrändström, 1888’de Rusya’nın başkenti Petersburg’da dünyaya gelmiştir. Çocukluğunu İsveç’te geçiren Elsa, 1908’de tekrar Petersburg’a dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi üzerine Rus Ordusu’nda gönüllü hemşirelik yapmak için dilekçe vermiştir. İsveç Kızıl Haç Komisyonu’nda görev almış, Sibiry ve Türkistan bölgesinde Alman ve Avusturyalı askerlerin yanı sıra Türk askerlerine dair gözlem ve değerlendirmelerini de kaydetmiştir. Brändström, savaş esirlerinin milliyetine, hangi şehirlerde ve nasıl şartlarda yaşadıklarına dair tespitlerini kaleme almıştır. Savaş esirlerine yaptığı yardımlardan dolayı “*Sibiry Meleği*” olarak bilinen ElsaBrändström, dönemin gazetelerine gönderdiği yazılarla Amerika ve Avrupa kamuoyunun ilgisini savaş esirlerine çekmeyi başarmıştır. Brändström, savaş boyunca Petersburg, Moskova, Kiev, Tomsk, Orenburg, İrkutsk ve Altay bölgesindeki şehirlere yapılan yardım kampanyalarının ulaşımından sorumlu olmuştur. Batı Türkistan’a seyahat eden Brändström, bölgede yaşayan Türklerin kültürel, ekonomik, dini ve gündelik yaşamına dair tespitlerini savaşın sonunda (1921) yayımlamıştır. Bildiride, Türk halklarına dair tespitleri başta olmak üzere, Türk savaş esirlerinin durumu İsveçli bir hemşirenin gözünden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: ElsaBrändström, Türkistan, Birinci Dünya Savaşı, Savaş Esirleri.

*Dr. M. Önder Duran*¹*

¹*Uşak University, Turkey*
E-mail: onder.duran@usak.edu.tr
ORCID-ID: [0000-0002-9959-6427](https://orcid.org/0000-0002-9959-6427)

“ANGEL OF SIBERIA”: ELSA BRÄNDSTRÖM IMPRESSIONS OF TURKISTAN

Abstract

ElsaBrändström was born in the Russian capital in 1888 as Sweden's Ambassador to St. Petersburg. Having spent her childhood in Sweden, Elsa returned to Petersburg in 1908. Upon the outbreak of the First World War, she petitioned to volunteer as a nurse in the Russian Army. She was assigned to the Swedish Red Cross Commission and noted her observations and evaluations of Turkish soldiers as well as German and Austrian soldiers in Siberia and Turkestan region. Brändström wrote about the nationality of the prisoners of war, in which cities and under what conditions they lived. ElsaBrändström, known as the "Angel of Siberia" because of her help to the prisoners of war, has managed to attract the attention of the American and European public to the prisoners of war. Petersburg, Moscow, Kyiv, Tomsk, Orenburg, Irkutsk and the cities of the Altai region, he was responsible for the transportation of aid campaigns during the war. Traveling in West Turkestan, Brändström published his observations on the cultural, economic, religious and daily life of the Turkish living in the region at the end of the war (1921). In the paper, the situation of Turkish prisoners of war, especially his determination about Turkish people, will be evaluated from the perspective of a Swedish nurse.

Keywords: ElsaBrändström, Turkestan, World War I, Prisoners of War.

Доктор М. Ондер Дуран*¹

¹ Ушак университеті, Түркия
E-mail: onder.duran@usak.edu.tr
ORCID-ID: 0000-0002-9959-6427

«СІБІРДІҢ ПЕРІШТЕСІ»: ЭЛЬСАБРЕНДСТРЕМНЫҢ ТҮРКІСТАН ТУРАЛЫ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Швеция елшісінің қызы ЭльзаБрендстрем 1888 жылы Ресейдің астанасы Петербургте дүниеге келген. Балалық шағын Швецияда өткізген Эльза 1908 жылы Петербургке оралды. Бірінші дүниежүзілік соғыс басталған кезде ол Ресей армиясында ерікті медбике болуды сұрады. Ол Швецияның Қызыл Крест комиссиясында қызмет етіп, Сібір мен Түркістандағы түрік жауынгерлерімен қатар неміс және австрия-лық сарбаздар туралы өз бақылаулары мен бағалауларын жазып алды. Брендстрем соғыс тұтқындарының ұлты, қай қалаларда, қандай жағдайда өмір сүргені туралы жазды. Әскери тұтқындарға көрсеткен көмегі-нің арқасында «Сібір періштесі» атанған ЭльзаБрендстрем сол кездегі газеттерге жолдаған мақалалары-мен Америка және Еуропа жұртшылығының назарын соғыс тұтқындарына аудара білді. Соғыс кезінде Брендстрем Петербург, Мәскеу, Киев, Томск, Орынбор, Иркутск және Алтай аймағы қалаларына көмек науқандарын тасымалдауға жауапты болды. Батыс Түркістанға саяхат жасаған Брендстрем соғыстың соңында (1921) аймақта тұратын түріктердің мәдени, экономикалық, діни және күнделікті өмірі туралы өз бақылауларын жариялады. Газетте түрік әскери тұтқындарының жағдайы, әсіресе оның түрік халқына қатысты тұжырымдары швед медбикесінің көзқарасымен бағаланады.

Кілт сөздер: ЭльзаБрендстрем, Түркістан, Бірінші дүниежүзілік соғыс, әскери тұтқындар.

1-ElsaBrändström'ün Hayatı (1888-1948)

İsveçli bir diplomatın kızı olanElsa, babası EdvardBrändström'ün (1850-1921) İsveç adına askeri atışeç olarak görev yaptığı sırada 26 Mart 1888'de Petersburg'da dünyaya gözlerini açmıştır¹. 1891'de İsveç'e geri dönen Elsa, iki erkek kardeşi ile birlikte özgür bir yaşam alanına sahip olmuştur. Eğitimini Stockholm Öğretmen Okulunda tamamlayan Elsa, 1906'de Petersburg'da yaşayan ailesinin yanına dönmüştür. Geri dönmesinde babası EdvardBrändström'ün İsveç büyükelçisi olarak atanması etkili olmuştur.1913'te annesinin vefatına kadar şehirde vaktini kültürel ve sanatsal faaliyetleri takip ederek geçirmiştir².

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman Rusya'da bulunan ElsaBrändstorm, askeri hemşire olarak Rus ordusuna hizmet vermek üzere kayıt olmuştur. 1915'te İsveç Kırmızı Haç Cemiyeti üyesi olarak Sibiryaya seyahat etmiştir. Seyahatin amacı, Sibiryaya toplama kamplarındaki askerlere tıbbi malzeme sağlamaktır. Baraka, battaniye ve temiz su gibi temel yaşam şartlarını sağlanamadığı Sibiryaya toplama kampındaki askerlerle yakından ilgilenen Brändstorm,ilk seferinde tifüse yakalanmıştır. Genç Adamlar Hristiyan Derneği'nin (Young Men'sChristianAssociation) desteğini de arkasına alarak toplama kamplarındaki hastanelerde etkin olabilmıştır.

Sibiryaya bölgesindeki toplama kamplarına Alman ve Avusturyaya hayır kurumlarının temsilcileriyle gerçekleştirdiği görüşmelerle önemli yardımları ulaştırmıştır. Petersburg'a geri döndükten sonra ise İsveç'in desteklediği bir hayır kurumunun temellerini atmıştır. 1917 Ekim Devrimi, yardım programlarının aksamasına neden olmuştur. Buna rağmen ElsaBrändstorm, 1919 ve 1920'de birçok defa Sibiryaya ve Türkistan bölgesine gitmiştir. Omsk'da yeniden hastalanan Brändstorm'u babası İsveç'e tedavi olmak üzere göndermiştir.

1921'de babasının vefat etmesi üzerine bunalıma giren Elsa, Türkistan ve Sibiryaya'da gördüklerini anlattığı bir eser kaleme almıştır³.Stockholm'da basılan eser kamuoyunda büyük ilgi uyandırmıştır. Bu dönemde Elsa, Lychen şehrinde kimsesiz çocuklarla ilgilenmiştir. Amerika ve İsveç'te konferanslar vererek savaş esirlerine olan ilginin artması adına çalışmalar yürütmüştür. Almanya'da akademi kurumlarının kurucu üyeleri arasında yer alan Elsa, Tübingen Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanına layık görülmüştür. 1929'da Elsa, Prof. Dr. Robert Ulrich ile evlenerek 1932'de kızıBrita'yı dünyaya getirmiştir. Tanınmış bir sosyalist olan Robert Ulrich, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra ABD'ye göç etmiştir. Elsa, Amerika'da işsizlik sorunu yaşayan göçmenlerin sorunlarına yönelik çalışmalarına burada da devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak

¹TimoGantert, *DeutscheundÖsterreichischeKriegsgefangenedesErstenWeltkriegs in russisch-sowjetischenGewahrsam, PhysischeundpsychischeTraumatisierungen im Spiegel der Erinnerungsliteratur, 1917-1937*, Dissertation, Heidelberg 2008, s. 16.

²JostMeyen, *ElsaBrändstörn und die Kriegsgefangenen, Die Sibirische Tragödie 1914-1921*, Norderstedt 2021, s. 16.

³ElsaBrändström: *BlandKrigsfångar i RysslandochSibirien 1914-1920*, Norstedt, Stockholm, 1921.

vermesinden dolayı savaştan etkilenen çocuklara yardım edebilmek maksadıyla dernek inşa etmiştir. Almanya'ya yardım götürmek üzere planlamalar yaptığı bir sırada geçirdiği rahatsızlık sonucunda vefat etmiştir.

2-ElsaBrandström'ün Sibirya ve Türkistan İzlenimleri

Birinci Dünya Savaşı ilerlemesinden sonra 1915 ortalarından itibaren belirli bölgelerde savaş esirlerine yönelik toplama kampları oluşturulmuştur⁴. Giderek artan sayıda Alman, Avusturyalı ve Türk askerinin bölgeye sevk edilmesi sonucunda yeniden sorunlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti bu konuda çalışmalar yürüterek bölgedeki askerleri için girişimlerde bulunmaya gayret etmiştir. Fakat dönemin şartları gereği yeteri kadar destek sağlanamamıştır⁵. Dünya kamuoyunun ilgisini savaş esirlerine çekme çabaları Alman kamuoyunda yeteri kadar ses getirebilmiştir. Almanya, Fransa, Avusturya, Danimarka ve İsveç'te savaş esirlerine yardım götürülebilmek için kurumlar inşa edilmiştir. Bahsi geçen kurumların başında Kızıl Haç Yardım Derneği (DieRotkreuzgesellschaften) başta olmak üzere çeşitli derneklerdir⁶. İngiltere, Fransa ve Almanya'dan çok sayıda doktor ve hemşire Rusya'daki askeri hastanelerde görev almak üzere gönüllü olmuştur. ElsaBrändstorm gönüller arasında yerini almıştır.

Elsa, 1915 kışından 1920 yazına kadar Rusya'nın değişik bölgelerine seyahat etmiştir. Amerika, Avusturya, Danimarka ve Almanya'dan farklı görevlerde pek çok kadın savaş esirlerinin sağlık durumlarını ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla bölgeye yardım faaliyetleri yürütmüşlerdir. İsveç ve Danimarka grubu ile beraber hareket ederek çalışmalarda önemli bir konum elde etmiştir. Omsk ve Vladivostok şehirleri arasında mekik dokuyarak yardım götürmüştür⁷.

ElsaBrändstorm, Sibirya ve Türkistan bölgesine toplamda dört defa seyahat etmiştir. Bu seyahatlerinin ikisine ait izlenimlerini Stockholm'da hastalığı sırasında kaleme almıştır. Eser kısa sürede kamuoyunda ilgi uyandırmıştır. Elsa, arkadaşı EthelvonHeidenstam ile 1914'te Almanya'ya seyahat etmiştir. Berlin'de Prens MaxvonBaden'e Rusya'daki askeri hastaneler ve toplama kamplarındaki durumu ayrıntılı bir şekilde anlatma fırsatı bulmuştur. Rus ve Alman hükümetlerinin gerekli izin ve desteği alarak EthelvonHeidenstam ile birlikte Sibirya ve Türkistan'a Almanya, Avusturya ve İsveç'ten yardım malzemelerini götürmüşlerdir⁸.

Rusya'da savaş esirleri Sibirya Türkistan'ının farklı şehirlerinde kurulan esir kamplarında tutulmuşlardır. Çalışmalarına devam ettiği sürede Bolşevikler tarafından vurulmaktan kıl payı kurulmuştur. Bu sırada tifüse yakalanarak ağır bir şekilde hastalanmıştır. Rusya'da 700 bin savaş esirine yardım etme fırsatını yakalamıştır. 100 bin askerin savaş esirinin kurtarılmasında öncü olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda savaş esirleri anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma şartları çerçevesinde toplama kamplarında Türk subay sayısını 950, Türk askeri sayısını ise 50 bin olarak vermiştir⁹.

Elsa, Rusya içerisinde yer alan askeri hastanelere gerekli yardımları ulaştırmak amacıyla Petersburg'dan başlamıştır. Burada faaliyetlerini yürüten hastanenin temel eksikliklerinin altını çizerek durumun vahametini detaylandırmıştır. Sabun, kaşık, iç çamaşırı, diş fırçası gibi günlük ihtiyaçlara tekabül eden geniş bir çerçevede yardım listesinin ivedilikle gelmeye devam etmesi gerektiğine dair Berlin ve Viyana yetkililerine dilekçeler göndermiştir¹⁰. Petersburg'dan sonraki ikinci durağı ise Moskova olmuştur. Burada yer alan 20 askeri hastanenin nispeten şartlarının daha iyi olduğunu aktararak, Rus doktor ve hemşirelerin fedakârlıkla çalışmalarını aktarmıştır. Buna karşın bazı aksaklıkların giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bandaj, sargı bezi temel tıbbi envanterin hızla azaldığını göz önünde bulundurulursa Moskova'daki askeri hastanelerde de olumsuz bir tablonun oluşabileceğine dikkat çekmiştir.

Öte yandan burada dikkat çektiği bir diğer nokta askeri hastanelerde yığılımların yaşanmasıdır. Yatak sayısının üzerinde yaralının bakımlarının yapılması zor olacağından askerler Sibirya ve Türkistan'da yer alan toplama kamplarına sevk edilmişlerdir. Moskova'da sayıları transfer için yeterli olması sağlandığı takdirde

⁴Yücel Yanıkdağ, "OttomanPrisoner of War in Russia, 1914-1922", *Journal of ContemporaryHistory*, Vol. 34, No. 1, 1999, s. 72-75.

⁵ Ahmet Göze, Rusya'da Üç Esaret Yılı: Bir Türk Subayının Hatıraları, İstanbul 1989, s. 35; Mustafa Arıkan, "Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 1991, s. 35-48.

⁶DieRotkreuzgesellschaften, DieSchutzmächt, DieSchwesterreisen, DieTientsinerHilfsaktion, Der Einsatz der YMCA adındaki yardım kuruluşları Sibirya ve Türkistan bölgesinde yardım faaliyetleri yürütmüştür. Savaş esirlerinin listesi, yardım faaliyetleri yürütülürken bölge hakkında tutulan raporlar Alman arşivlerinde muhafaza edilmektedir.

⁷HanniesLeidinger, VerenaMoritz, *InRussischerGefangenschaft, ErlebnisseÖsterreicherSoldatenim ErstenWeltkrieg*, Wien 2008, s. 8.

⁸ Gerald H. Davis, "NationalRed Cross SocietiesandPrisoners of War in Russia, 1914-18", *Journal of ContemporaryHistory*, Vol. 28, No.1, 1993, s. 31-52.

⁹ElsaBrändström, *Unter Kriegsgefangenen in RußlandundSibirien 1914-1920*, Berlin 1922, s. 8.

¹⁰Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 10.

Rusya'nın doğu bölgeleri, Sibirya'daki ve Türkistan'daki toplama kamplarına giderken hastalıklardan vefat etmemeleri gerekli elbise yardımının yapılması gerektiğini ifade etmiştir¹¹.

Elsa, savaş esirlerinin toplanma merkezlerinden üçüncü büyük merkez olan Kiev'e de seyahat etmiştir. Alman, Avusturya-Macaristan bölgesinden çok sayıda yaralı askerin Kiev merkezindeki hastanelerde tedavilerine devam ettiklerini aktarmıştır. Burada dikkat çektiği bir diğer nokta Slavist propagandanın esir askerlere yönelik yoğun bir şekilde uygulanmasını aktarmasıdır. Savaş esirlerinin Türkistan ve Ural bölgesine kadar uzanan tren yolu vasıtasıyla sağlamışlardır¹². Kiev ve Moskova'dan Rusya içlerine doğru yolculuğa başladığı takdirde geniş verimli steplerin sizi karşılayacağını belirtmiştir. Öte yandan Volga steplerinde yaşayan Tatarlar ve Kırgız konar-göçerlerin sayısız çadırları olduğunu kaleme almıştır. İdil-Ural bölgesinde Alman kolonilerinin yanı sıra Yahudilerin de meskûn olmasına dikkat çekerek etnik çeşitliğinin fazlalığını da vurgu yapmıştır¹³.

Eserinde ayrıca yolculuğu sırasında Sibirya sakinlerini şehirli ve kırsal nüfus olarak ikiye ayırmıştır. Kosakların balıkçılık ve avcılıkla meşgul olduklarını yazmıştır. Bölgede konar-göçer Kırgızların yanı sıra, Buryatlar, Çinliler, Japonlar ve Korelilerin de bulunmasına dikkat çekmiştir¹⁴. Rusya'nın Doğu halklarına yönelik değişken tavrı yıllardır anlaşılmadığını ifade etmiştir. Sibirya şehirlerinden Tomsk, Irkutsk'un tarihi ve kültürel gelişimden detaylar vermiştir.

1914 Aralık ayında 200 kolera hastası Türk askeri güney cephesinden kapalı vagonlarla Pensa şehrindeki toplama kampına sevk edilmiştir¹⁵. 1915 Şubat'ta iki vagondaki 65 Türk askerinden sadece 8 tanesi yolculuğu tamamlayarak Samara'ya ulaşmıştır¹⁶.

Eserinin Türkistan başlığında, bölgede yaklaşık 200 bin savaş esirinin 30 farklı toplama kampında tutulduğunu bildirmiştir. Aral gölünden Hazar denizine, İran, Afganistan ve Çin'e kadar yayılan bir bölgede savaş esiri askerlerin yaşadığını ifade etmiştir. Bölge ikliminin oldukça çeşitli ve değişken olduğunu, İran ve Hive'deki kış neredeyse yokken, Sır-Derya'da tropik yazın kışın şiddetli geçtiğini belirtmiştir. Bölgeye ilkbaharda ulaşan savaş esirleri Türkistan dağlarının eşsiz güzelliğini ve ihtişamının nadirliğine şahit olmuşlardır. Bölgede savaş esirleri kısmen sempatiyle karşılanmıştır. Türkistan halklarının renkli kültürünü yakından görme fırsatı yakalamıştır¹⁷.

Rus yetkililer, Taşkent'teki toplama kampında daha çok Slav halklarını yönlendirmişlerdir. ElsaBrändstorm, Taşkent merkezdeki savaş esirlerine geniş bir özgürlük alanı tanıdığını belirtmiştir. Fakat şehrin dışındaki toplama kampı ise madalyonun diğer yüzü şeklindedir. Türkistan'daki Macar ve Alman savaş esirlerine Slav kökenli esirler giderek artan bir şekilde kötü davranılmıştır. Almanca konuşmaları dahi yasaklanmıştır. Toplama kamplarındaki barakalarının camları yaz aylarında dahi tahta barakalarla çivilenmiştir¹⁸.

Bahsi geçen koşullarda hastalıkların giderek artması kaçınılmazdır. Dizanteri, kolera, tifüs sıradanlaşmıştır. Brändstorm, haşarata yönelik önlem alınmasına ikna edemediği için salgınların yayılmaya devam ettiğini belirtmiştir. Semerkant'ta 22 bin esirden 5 bini, Kattakurgan'da 6 bin esirden 1400'ü, SolotajaOrda'da 6 bin esirden 2 bini, Troitsk'de üç ay içinde 17 bin savaş esirinden 9 bini hayatını kaybetmiştir. İlginç bir anekdot olarak Sibirya'daki savaş esirlerinin Türkistan'daki esirleri kıskandığını fakat 45 bin askerin evlerine dönemediğinden haberdar olmadıklarını aktarmıştır¹⁹.

Savaş esirlerinin tren raylarının onarımında ve tarlalarda çalıştırıldığını da aktarmıştır. Bazı toplama kamplarında askerlerin misafir gibi olduklarını görmüştür. Alman-Danimarka, Avusturya-Macaristan savaş esiri komiteleri 1915-1916'da Rusya'daki savaş esirlerinin durumunu görüşmek üzere Moskova'ya ulaşmıştır. Komite üyeleri Rusya, Sibirya ve Türkistan bölge amirlikleri olarak çalışma grupları oluşturarak teftişlerini yapmışlardır²⁰.

Türk savaş esirlerinin Türkistan bölgesindeki Tatar ve Kırgızlar tarafından işe alınmış olduklarını aktaran Elsa, (Mohammedaner) Müslüman Türk esirlerin yerel halkla daha kolay iletişim kurabildiklerini

¹¹Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 10.

¹²Bakınız. Ek 1 ve 2.

¹³Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 19.

¹⁴Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 20.

¹⁵Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 22.

¹⁶Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 23.

¹⁷Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 48.

¹⁸Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 49.

¹⁹Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 50.

²⁰Brändström, *RußlandundSibirien*, s. 75.

nakletmiştir²¹. Brändstorm, küçük gruplar halinde yaşayan Türk esirlere yönelik çalışmaları yeteri kadar olmadığını Sibiryа'ya yapmış olduğu ikinci seyahat sırasında da eserinde yer vermiştir²².

SONUÇ. 1914 sonbaharından itibaren Cihan Harbinde karşı karşıya gelen devletlerin subay ve askerleri esir düşerek toplama kamplarına sevk edilmeye başlanmıştır. Hafif ve ağır yaralı askerler, askeri hastanelerde tedavileri tamamlandıktan sonra ülkelerinden kilometrelerce uzaktaki bölgelere sevk edilmişlerdir. Rusya'da oluşturulan toplama kampları ise Sibiryа ve Türkistan bölgesinde yoğunlaşmıştır. Toplama kamplarındaki askerlerin giyinme, barınma ve sağlık sorunları ile ilgilenmek üzere İsveç Kızıl Haç Komitesi üyesi Elsa Brändstorm, öncü rol almıştır. Yapmış olduğu görüşmeler neticesinde Alman ve Rus yetkililerin desteğini de alarak savaş esirlerinin durumlarının iyileştirilmesi yolunda çalışmalar yapmıştır. Ayrıca dönemin gazetelerine göndermiş olduğu yazılarla kamuoyu oluşturarak savaş esir subay ve askerlerin toplama kamplarındaki yaşam koşullarını iyileştirmiştir. Bahsi geçen bölgelerde oluşturulan kamplarda Alman, Avusturya Macaristan bölgesinden yoğunlukla subay ve askerlerin tutulduğunu belirten Elsa, Türk subay ve askerlerinsayısının nispeten azınlık olduğunu ifade etmiştir. Türk savaş esirlerinin Türkistan'daki Tatar ve Kırgızlarla daha kolay anlaştıklarını aktarmıştır. Savaş esirleri arasında Sibiryа Meleği adıyla tanınan Elsa Brändstorm, Türk savaş esirlerine yönelik çalışmaların yeteri kadar olmadığı tespitinde bulunmuştur. Öte yandan Türkistan coğrafyasındaki toplama kamplarının Sibiryа'dakilere göre daha avantajlı olmadığını belirtmiştir. Türk savaş esirlerinin toplama kamplarına sevk sırasında büyük çoğunluğunun hayatını kaybetmelerinden ötürü, ilk istasyonda defnedildiklerini raporlandırmıştır. Elsa Brändstorm, Sibiryа, Altay ve Türkistan'da kurulan toplama kamplarına ziyaret ederken Türk halklarının dini ve gündelik yaşamına dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Öte yandan Türk savaş esirlerine Tatar ve Kırgızların ilişkilerine dair değerlendirmeleri de dikkatçektir.

EKLER

Ek 1: Ural bölgesinde tren yolu fotoğrafı.

Ek 2: Savaş esirlerinin transferi.

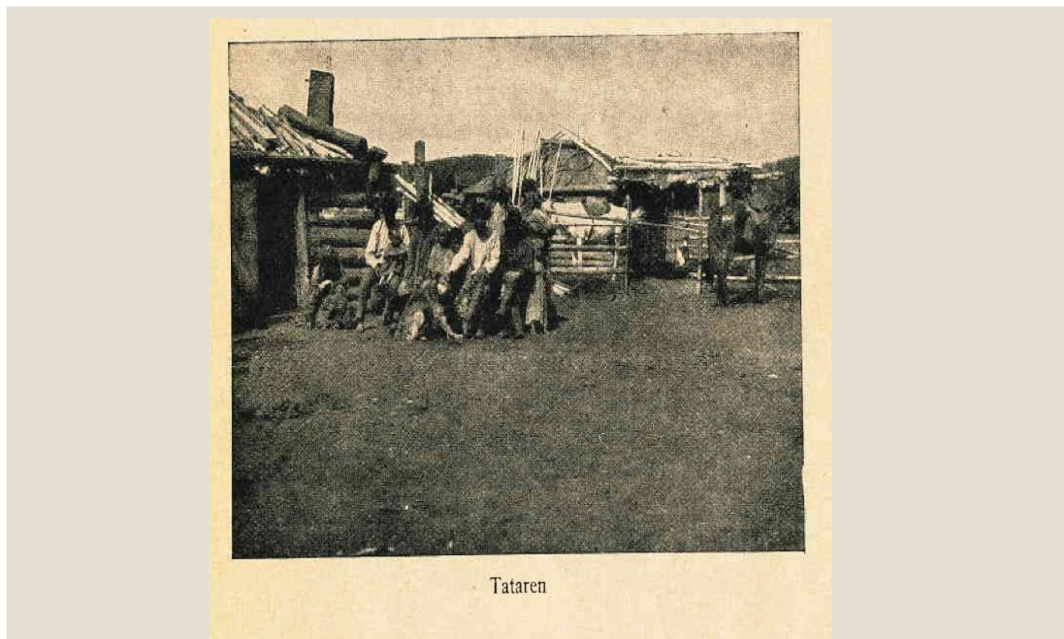
Ek 3: Volga steplerinde Kırgız konar-göçerler.

²¹Bakınız. Ek 4.

²²Brändström, *Rußland und Sibirien*, s. 104.

Ek 4: Tatar köylerini ziyaret.

Kaynakça:

1. Arıkan, Mustafa, "Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 1991, s. 35-48.
2. Gantert, Timo, *Deutsche und Österreichische Kriegsgefangene des Ersten Weltkriegs in russisch-sowjetischen Gewahrsam, Physische und psychische Traumatisierungen im Spiegel der Erinnerungsliteratur, 1917-1937, Dissertation, Heidelberg 2008.*
3. Göze, Ahmet, *Rusya'da Üç Esaret Yılı: Bir Türk Subayının Hatıraları*, İstanbul 1989.
4. Juhl, Eduard, Elsa Brändström, *Weg und Werk einer Grossen Frau in Schweden, Sibirien, Deutschland, Amerika*, Stuttgart, 1963.
5. Davis, Gerald H., "National Red Cross Societies and Prisoners of War in Russia, 1914-18", *Journal of Contemporary History*, Vol. 28, No.1, 1993, s. 31-52.
6. Kutlu, Cemil, "Krasnoyarsk'in Ölüm Kampından Yatılı Üniversiteye Dönüşmesi", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, Erzurum 2007, s. 245-267.
7. Leidinger, Hannies, Moritz, Verena, *In Russischer Gefangenschaft, Erlebnisse Österreicher Soldaten im Ersten Weltkrieg*, Wien 2008.
7. Meyen, Jost, *Elsa Brändstörn und die Kriegsgefangenen, Die Sibirische Tragödie 1914-1921*, Norderstedt 2021.

References:

1. Arıkan, Mustafa, "Feelings and Thoughts in the Letters of Turkish Prisoners of the First World War", *Journal of Ottoman Studies*, P. 11, 1991, p. 35-48.

2. Gantert, Timo, *Deutsche und Österreichische Kriegsgefangene des Ersten Weltkriegs in russisch-sowjetischen Gewahrsam, Physische und psychische Traumatisierungen im Spiegel der Erinnerungsliteratur, 1917-1937, Dissertation, Heidelberg 2008.*
3. Göze, Ahmet, *Three Years of Captivity in Russia: Memoirs of a Turkish Officer, Istanbul 1989.*
- Juhl, Eduard, Elsa Brändström, *Weg und Werk einer Grossen Frau in Schweden, Sibirien, Deutschland, Amerika, Stuttgart, 1963.*
4. Davis, Gerald H., "National Cross Societies and Participants of the War in Russia, 1914-18", *Journal of Contemporary History*, Vol. 28, No.1, 1993, p. 31-52.
5. Kutlu, Cemil, "The Transformation of Krasnoyarsk from a Death Camp into a Boarding University", *A. Finish. Journal of the Institute of Turkic Studies*, P. 32, Erzurum, 2007, p. 245-267.
6. Leidinger, Hannies, Moritz, Verena, *In Russischer Gefangenschaft, Erlebnisse Österreicher Soldaten im Ersten Weltkrieg, Wien 2008.*
7. Meyen, Jost, Elsa Brändstörn und die Kriegsgefangenen, *Die Sibirische Tragödie 1914-1921, Norderstedt*